Sifter József

Belevágtak a lecsóba

VISSZHANG - LXIII. évfolyam, 14. szám, 2019. április 5.

A 2019. február 10-én megtartott évértékelő legnagyobb visszhangot kiváltó bejelentése az a hét pontból álló terv, amellyel a magyar nőket szülésre ösztönözné a miniszterelnök. A tervről szóló elemzések, viták elvonták-elvonják a figyelmet arról, hogy az évértékelőn több társadalmi alrendszer állapotáról nem esett szó. Egyetértek Csillag István *Viktor, az okos lány* címmel az *ÉS*-ben megjelent érvelésével (2019/8., febr. 22.): *„...elveszik a kommunikációs teret olyan kérdések elől, mint az Orbán veje, Tiborcz István által menedzselt és az unió csalás elleni ügynöksége által vizsgált közvilágítási ügyek (...) elveszik olyan kérdések elől a médiateret, mint a Magyar Tudományos Akadémia, az akadémiai kutatóintézetek bedarálása...”* Elvonják a figyelmet az egészségügy, a szociális rendszer és a kultúra mai állapotáról is. Ha nem is a teljesség igényével, az alábbiakban ez utóbbiról mondunk véleményt.

Ha a tanácsadók, a beszédírók vagy a kormányfő maga kritikusan tekintene az ország állapotára, nem hagyhatnák figyelmen kívül, hogyan is állunk kultúra dolgában. A komplex értelemben vett kultúrára gondolunk, amely magában foglalja az anyagi, intellektuális és művészeti alkotásokat, valamint az emberi viselkedést és tevékenységi módokat. Ez az, amit minden ilyen alkalommal, ahogy most is hiányoltunk. Az évet értékelő beszédben az a szó, hogy kultúra, egyetlenegyszer hangzott el, mégpedig a szokott formulában. Ha nem vigyázunk, „idegen kultúrával árasztják el az országot” a Brüsszel által kedvelt migránsok. (Megjegyezzük, már elárasztották migránsokkal, de nem a brüsszeli bürokraták, hanem a magyar kormány.)

Számtalan érv szól amellett, miért kell a kultúra, a közművelődés és a közműveltség állapotáról – nem csak ilyen alkalommal – beszélni. Beszélni kellene még akkor is, ha ennek megvitatása nem hozná lázba a magyar társadalom többségét. Pedig egy társadalom olyan, amilyenné a kultúrája formálja, és viszont, olyanná válik a kultúrája, amilyenné az adott társadalomban élők többsége szeretné változtatni, a szubkultúrákkal együtt. A kultúra funkciója összetett: „kardinális funkciója a humanizáció és a viselkedés mederbe terelése, ...általános funkciója, hogy viselkedési mintákat, szociális szerepeket, szerepszisztémákat és intézményeket bocsát rendelkezésre, ...összetartja a szociokulturális értékeket, gondoskodik a társadalmi szolidaritásról, formálja a társadalmi személyiséget...” (Menyhay Imre: *Bevezetés az általános szociológiába,* 2000,174–175.) Ahhoz, hogy ezek a funkciók érvényesüljenek, több feltétel együttes megléte szükséges. Hogy adott-e minden feltétel, arra a válaszunk: nem!

Évértékelő nélkül is vannak ismereteink arról, hogy miként gondol a kormányzó párt és kormánya a kultúrára. Ismerjük a kormány ars poeticáját, amelynek vezérfonala a már több mint tíz éve elhunyt Nagy Gáspár költő egyik verssora: „de a remény sohasem meghaló, ha minden utolsó szalmaszál abból a jászolból való”. Nehezen elképzelhető, hogy a kormányzó politikusok és a kormányhoz közelálló politikai elemzők ne lennének tisztában azzal, hogy ma már nincs kulturális és etnikai szempontból homogén társadalom.

Ismerjük a kormány és a kormányzó pártok emlékezetpolitikáját, látjuk, hogyan konstruálják meg a múltat. Többnyire szubjektíven. Tudjuk, mit gondolnak a kulturális emlékezetről. Ismerjük a nacionalizmusba hajló populista kommunikációjukat, amelyben megjelenik a magyarok kiválasztottságának sulykolása, a felsőbbrendűségi érzés megalapozása, fokozása. Látjuk, tapasztaljuk, hogy archaizálnának mindent, amit csak lehet. Ismerjük a kifinomult eszközökkel kialakított függőségi rendszer természetét, amit sajnos a társadalom jelentős része elfogad, és eljátssza a rá kiosztott szerepeket.

Tapasztaljuk, hogy milyen mértékben lakták be a kulturális teret (köz- és felsőoktatás, színházak

irányítása, művészeti akadémia felállítása, egyes kulturális folyóiratok megszüntetése, Nemzeti Művelődési Intézet kiszervezése, Írószövetség megosztása, kulturális tao megszüntetése, több száz vagy ezer kulturális közmunkás rendszerből való kiléptetése, a munkáltatók által adható, kulturális rendezvényekre jogosító utalványok adómentességének a megszüntetése). Látjuk, hogy ideológiai alapon, kényük-kedvük szerint tologatják a köztéren felállított szobrokat. Halljuk és olvassuk, hogy egyesek vagyonosodását is szolgálja a Nemzeti Kastély- és Nemzeti Várprogram. (Nem tagadható, hogy az építészeti örökség védelme, ha nem öncélú, elismerendő.) Halljuk és olvassuk, hova kívánják száműzni az Országos Széchényi Könyvtárat, és milyen lépésekkel lehetetlenítik el a Magyar Tudományos Akadémiát stb. Még csak sejtjük és latolgatjuk, milyen újabb lépésekre kerül sor a köz- és felsőoktatásban.

Hoffmann Rózsától Kásler Miklósig bezárólag ismerjük azokat, akiket az elmúlt években megbízott a kormányfő a kulturális élet menedzselésével. Volt közöttük olyan emberminiszter, aki ideológiai alapú elvárásokat fogalmazott meg művészek, alkotók felé. Volt közöttük olyan kulturális államtitkár, aki „szétbaszott zsidó kurvák seggéről…" verselt, volt, aki pártszóvivőként avanzsált e posztra. Volt, aki mindig nagyokat álmodott: meg akarta íratni az Európai Unió „bibliáját", és genetikai módszerekkel kutatni a magyarság eredetét. Van közöttük olyan – minisztériumi felügyelet alá tartozó – kulturálisintézmény-vezető, aki az általa művelt költészetet kritizálni merészelőnek az „egymás faszát szopva osztjátok az észt" megfogalmazással vágott vissza egy interjúban. Itt van a gyakorló emberminiszter, aki botladozik a kulturális életben, és létrehozta a magyarság és a magyar nyelv török eredetű gyökereit kutató intézetet.

A kultúráért jelenleg felelős államtitkártól azt is tudjuk, hogy az egykori „kultúrház-építési láz kivételével soha nem látott mértékben költ a kormány kultúrára, kulturális beruházásokra". Az Eurostat jelentését figyelembe véve tény, hogy az unió tagállamai közül GDP arányosan – a GDP 2,1 százaléka – Magyarország költi a legtöbbet kultúrára és vallási tevékenységre. Az is tény, hogy a kulturális beruházások pénzügyi hátterének jelentős része uniós forrás, ami a kulturális örökség védelmét szolgálja. Enyedi kutatása szerint az 1990-es évek végén a kultúra részesedése a GDP felhasználásából valamivel három százalék felett járt. (Enyedi György: *A városok kulturális gazdasága, Földrajzi Értesítő,* 2002, 20. o.)

Azt, hogy pontosan mekkora összeget fordít a kormány kulturális szolgáltatások és mennyit a vallási tevékenységek bővítésére, nem tudni. Ehhez nem adnak elegendő eligazodást a parlament által jóváhagyott költségvetések. Feltételezhető, hogy az utóbbi van előnyösebb helyzetben. Ezt támaszthatják alá azok a nyilvánosság elé került információk, amelyek az ország határain túli templomok és a Szeged-csanádi Püspökség futballstadion-építésének kormány általi finanszírozásáról, meg azok is, amelyek a hazai egyházi fenntartású oktatási intézmények – létszámarányokat nem figyelembe vevő, túlzó – pénzügyi támogatásáról szólnak. Annak ismeretében is igaz lehet a fenti következtetésünk – de már a focival összehasonlítva –, hogy az üresen tátongó focistadionok fenntartását/működtetését úgy oldanák meg, hogy a nemzeti hagyományokból merítő színházi előadásokat visznek majd az objektumokba. Persze így újabb milliárdokat öntenek a miniszterelnök kedvenc sportjába.

Ügyes, mondhatnánk. Közönségnek meg majd biztosan diákokat vezényelnének ki. Erre abból következtethetünk, hogy a kulturális államtitkárnak szándékában áll elindítani a kulturális-köznevelési programot. Ennek célja, hogy minden a közoktatásban tanuló diák évente egyszer ingyenes színházi, cirkuszi és komolyzenei rendezvényre jusson el. Remélhető, hogy az ingyenesség nemcsak az adott előadásra szóló jegyet, hanem az utazás költségét is magában foglalja. Az már más kérdés, hogy a társadalmi kirekesztés által leginkább sújtott gyerekeknek „csak" a személyisége gazdagodik, vagy azt is átélhetik, hogy milyen az, amikor nem a mások által levetett adományokból kell felöltözni. (Nincsenek kevesen! Az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége szerint a magyar gyerekek több mint 33 százalékát érinti a társadalom peremére sodródás.)

Azt is az államtitkártól tudjuk – amire a néhai Kerényi Imre egykoron csak utalt a „most mi jövünk" kijelentésével –, hogy „jól belevágnak a lecsóba". Arra utalt az idézett kijelentésével, hogy a kultúrharcnak az értelme az egyensúlyteremtés a kulturális szintek, a kultúrára szánt források és azok elosztása

hármasában. A pénzosztás alapja a tiszta forrás, mármint a hagyományokból való meritkezés. Az a kijelentés is tőle származik, hogy „el kell menni a 8. emeletre, ki kell menni a tanyákra, és azokat az embereket, akik nem kultúrafogyasztók, be kell vezetni a színházakba, koncerttermekbe”.

Kiket is akar elérni? A legszegényebbeket: a létminimum alatt élőket, a 131 ezer forint átlagnyugdíjjal – és ez alattival – rendelkező állampolgárokat, a közmunkásokat stb. Mert többnyire ők az érintett otthonok lakói. Milyen összeg az, amit erre szánnának, mert a háztartások fogyasztásának szerkezetét vizsgálva látható, hogy az átlagot tekintve erre a területre nem sokat (havi 4701 Ft/fő) költ a magyar. (*Háztartások fogyasztása. Statisztikai Tükör,* 2018) Kik lesznek azok, akik kihozzák ezeket a családokat a nyolcadikról és a tanyákról, mert az éhbérért dolgozó közösségszervezőkből (leánykori nevükön népművelőkből vagy andragógusokból) hiány van? A közösségi médiában néhány hónapja jelent meg – elhangzott egy konferencián –, hogy például Tolna megyében e területről nyolcvan szakember hiányzik.

Ismeretünk van a társadalmi egyenlőtlenség legláthatóbb megnyilvánulási formáiról, az anyagi életkörülményekben és a kulturális fogyasztásban, a kulturális életstílusban meglévő különbségekről. A központi kulturális statisztikák sok mindent elfednek. Abból nem tűnik ki, milyen lehangoló a kép. Bérletes rendszerrel a színház- és hangverseny-látogatók száma beállítható úgy, hogy emelkedett a nézőszám, de mi értelme az önbecsapásnak? Nem abból látható, hogy a magyarok többsége (78 százalék) átlagosan legalább két órát tölt a tévé előtt, hogy minden ötödik háztartásban szinte egész nap megy a tévé, hogy tíz emberből hétnek ez a hírforrás is (Euronics, 2017 és Média és Mérték Médiaelemző Központ, 2018). A központi statisztikákból az sem tűnik ki, hogy a (15–25 év közötti) fiatalok több mint negyede a tankönyvön kívül soha nem olvas könyvet, hogy a 18–25 év közötti korosztály 63 százalékára ugyan ez elmondható (Szonda Ipsos).

A központi kulturális statisztikák arról sem szólnak, hogy a magyar városok között 83 „kulturálisan leszakadó”, azaz a legkevesebb kulturális funkcióval rendelkezik. (Gombos Szandra: *A kulturális szolgáltatások kínálata közötti különbségek a magyarországi tízezer fő feletti városokban*. Széchenyi István Egyetem, doktori disszertáció, 2016.) Sajnos a leghihetőbb részletei ezeknek a statisztikáknak azok, amelyek a falunapokról, az összetákolt fesztiválokról adnak tájékoztatást. Azokról, ahol a hangszóróból „a nézése meg a járása”, az „aranyeső hulljon rája” búfelejtő zene szól. A központi kulturális statisztikák nem szólnak a normanélküliségről, az értékek devalválódásáról, nem szólnak arról sem, hogy milyen mélypontra süllyedt a mindennapok kultúrája, amely leginkább a közutakon és a közösségi médiában kísérhető figyelemmel. Szólnak ugyan a statisztikák a funkcionális analfabetizmusról a gyerekek és felnőttek körében, de annak mértékét a kormányzat vitatja és tagadja.

(A szerző szociológus, a bajai Eötvös József Főiskola címzetes docense.)